
PRZESTRZEŃ PUBLICZNA A MŁODZIEŻ

PODSUMOWANIE PANELU
EKSPERCKIEGO

PROWADZENIE I RAPORT:
KAJA DZIARMAKOWSKA
EWA STOKŁUSKA

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE

- O PANELU
- TŁO I KONTEKST

WSTĘP DO DYSKUSJI

- PRZESTRZEŃ PUBLICZNA
- PRZESTRZEŃ PUBLICZNA DLA MŁODZIEŻY

WNIOSKI Z PANELU

- POTRZEBY MŁODZIEŻY ODNOŚNIE PRZESTRZENI PUBLICZNEJ
- CECHY DOBRYCH MIEJSC

REKOMENDACJE

- ROLA MIASTA I MIEJSKICH INSTYTUCJI W TWORZENIU PRZESTRZENI PUBLICZNEJ DLA MŁODZIEŻY
- POSTULATY

INSPIRACJE

- DOBRE PRAKTYKI
- DODATKOWE ŹRÓDŁA WIEDZY

WPROWADZENIE

O panelu

Panel ekspercki poświęcony młodzieży i przestrzeni publicznej wpisywał się w szereg spotkań o tej formule, których celem była diagnoza sytuacji w czterech obszarach dotyczących warszawskiej młodzieży – przestrzeni publicznej, bezpieczeństwa, polityki mieszkaniowej oraz rynku pracy.

Ideą przyświecającą organizacji paneli eksperckich było zebranie w jednym miejscu osób w różny sposób związanych i doświadczonych w obszarze, którego panele dotyczyły, zaangażowanie ich w dyskusję i wymianę doświadczeń oraz spostrzeżeń na wybrany temat. W opisywanym przypadku dyskusja toczyła się wokół spraw związanych z funkcjonowaniem młodzieży w przestrzeni publicznej Warszawy, jej dostosowania do potrzeb tej grupy i rozwiązań, które mogłyby się przyczynić do lepszego odpowiadania na potrzeby młodych warszawiaków.

Organizatorem panelu był Zespół ds. Polityki Młodzieżowej działający przy Wydziale Konsultacji i Dialogu Społecznego Centrum Komunikacji Społecznej m.st. Warszawy. Do udziału w panelu zaproszeni zostali przedstawiciele jednostek Urzędu Miasta związanych z przestrzenią i młodzieżą (w tym m.in. Biura Architektury, Biura Kultury, Biura Edukacji) oraz osoby związane z wybranymi instytucjami i organizacjami pracującymi z młodzieżą (m.in. Fundacja Tłocznia) oraz zajmującymi się kształtowaniem przestrzeni publicznej (m.in. Stowarzyszenie Odblokuj).

Panel odbył się 23 kwietnia 2012r. w godzinach 14-16 na terenie Urzędu Miasta st. Warszawy. Wzięli w nim udział:

- Marlena Happach, Stowarzyszenie Odblokuj
- Agnieszka Kanabus, Biuro Sportu i Rekreacji m.st. Warszawy
- Janusz Kostynowicz, Doradca Prezydenta ds. społecznych, Centrum Komunikacji Społecznej m.st. Warszawy
- Andrzej Makulski, Biuro Edukacji m.st. Warszawy
- Anna Michalak, Ośrodek Działań Artystycznych dla Dzieci i Młodzieży „Dorożkarnia”
- Natalia Pamuła, Centrum Komunikacji Społecznej m.st. Warszawy, Wydział Konsultacji i Dialogu Społecznego
- Jakub Supera, Fundacja Tłocznia

-Małgorzata Waszczuk, Centrum Komunikacji Społecznej m.st. Warszawy, Wydział Konsultacji i Dialogu Społecznego

Niestety, mimo wystosowanych zaproszeń, w składzie panelu zabrakło przedstawicieli kilku kluczowych z punktu widzenia omawianego tematu jednostek Urzędu Miasta, w tym Biura Architektury i Planowania Przestrzennego, Biura Kultury, jak również Pełnomocnika Prezydent m.st. Warszawy ds. zagospodarowania nadbrzeży Wisły. Z tego względu wnioski z panelu przedstawione w poniższym raporcie są siłą rzeczy ograniczone.

WSTĘP DO DYSKUSJI

PRZESTRZEŃ PUBLICZNA

Przestrzeń publiczna jest jednym z pojęć o kluczowym znaczeniu dla funkcjonowania człowieka, mieszkańca miasta, wsi czy też po prostu kraju, a nawet szerzej – świata, a przy tym jednym z tych, które nie doczekały się jednoznacznej definicji. Do spraw przestrzeni publicznej odnosi się w 2003 roku ustawodawca (w ustawie **o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** z 27.03.2003 r.), w której definiowane są m.in. takie związane z nią pojęcia jak:

- **ład przestrzenny** – należy przez to rozumieć takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno- estetyczne
- **obszar przestrzeni publicznej** – należy przez to rozumieć obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy
- **interes publiczny** – należy przez to rozumieć uogólniony cel dążeń i działań, uwzględniających zobiektywizowane potrzeby ogółu społeczeństwa lub lokalnych społeczności, związanych z zagospodarowaniem przestrzennym
- **inwestycje celu publicznego** – należy przez to rozumieć działania o znaczeniu lokalnym (gminnym) i ponadlokalnym (powiatowym, wojewódzkim i krajowym), a także krajowym (obejmującym również inwestycje międzynarodowe i ponadregionalne), bez względu na status podmiotu podejmującego te działania oraz źródła ich finansowania, stanowiące realizację celów
- **obszar problemowy** – należy przez to rozumieć obszar szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych wskazany w planie zagospodarowania przestrzennego województwa lub określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy

Towarzystwo Urbanistów Polskich odwołując się do tej ustawy wskazuje na szereg problemów (ograniczeń proceduralnych, niejasności), które prowadzą do błędnych interpretacji czy też „obchodzenia” wymogów wynikających z ustawy:

ustawodawca zdefiniował pojęcie przestrzeni publicznej i przypisał jej istotne znaczenie. „Art. 2. Ilekroć w ustawie [z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, dalej: ustawa] jest mowa o: (...) "obszarze przestrzeni publicznej" - należy przez to rozumieć obszar o szczególnym znaczeniu

dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy; (...). Art. 10. (...) ust. 2. W studium określa się w szczególności: (...) pkt 8) obszary, dla których obowiązkowe jest sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na podstawie przepisów odrębnych, w tym (...) obszary przestrzeni publicznej; (...).” Przepisy te niestety są powszechnie „obchodzone”: studia gminne sporządzane pod rządami ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym z 1994 r. (która nie zawierała takich wymagań...) nie są aktualizowane, zaś bardzo wiele studiów gminnych sporządzonych od roku 2003 wcale nie wyznacza obszarów przestrzeni publicznej, lub wyznacza ich bardzo niewiele. Do tego często wskazywane jako przestrzenie publiczne są tereny „drugorzędne”, a nie te najistotniejsze, czego szczególnym przykładem jest Warszawa: obszarami przestrzeni publicznej wg Studium Warszawy z października 2006 r. nie są np. Plac Piłsudskiego czy Plac Zamkowy, a jest nią np. rejon ronda im. Dżochara Dudajewa w Dzielnicy Włochy...

(G.A. Buczek, *Przestrzeń publiczna a jakość życia i zamieszkiwania*, 2011, <http://www.tup.org.pl>)¹

Poza problemami natury prawnej, o niewątpliwie kluczowej wadze, z przestrzenią publiczną wiążą się także codzienne dylematy. Jest to przecież miejsce (także w tym dosłownym znaczeniu) przecinania się szlaków, a zatem i interesów różnych grup – wiekowych, społecznych, mniej i bardziej formalnych. Dla użytkowników miasta (nawet tych świadomych, zainteresowanych tematem, np. śledzących toczące się na forach dyskusyjnych i profilach społecznościowych dyskusje o zagospodarowaniu terenów w dzielnicach) nie zawsze jest jasne, kto, kiedy i na jakich warunkach może być jej użytkownikiem, nie jest pewne, kto – w jakich okolicznościach i na jakich zasadach ma prawo podejmować decyzje jej dotyczącej.

Dyskusja w trakcie panelu eksperckiego doprowadziła do wyznaczenia dość ogólnych ram pojęcia, a próby ustalania bardziej precyzyjnych kryteriów uznane zostały na tym etapie rozważań za bezcelowe. Na potrzeby dyskusji o potrzebach oraz formach i przejawach obecności młodzieży w przestrzeni publicznej wystarczające jest posługiwanie się nieostrą definicją uwzględniającą takie cechy przestrzeni jak:

- otwartość i dostępność (niekoniecznie faktyczna, niekoniecznie nieograniczona czasowo czy finansowo)
- stanowienie wspólnej, choć niekoniecznie miejskiej wartości

¹http://www.tup.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=428%3Aprzestrze-publiczna-a-jakosc-zycia-i-zamieszkiwania&Itemid=203&lang=pl

Już tych dwóch postulatów – powszechnej dostępności i podzielanej własności, nie możemy w odniesieniu do przestrzeni publicznej traktować jako kategorię zalecenia. Zdarzają się bowiem takie publiczne przestrzenie, które tych dwóch właściwości nie przejawiają. W trakcie dyskusji zwrócono uwagę także na przestrzenie umykające rygorystycznej definicji, wymieniając między innymi takie publiczne i ważne dla młodzieży obiekty jak:

- przestrzenie komercyjne, zwłaszcza centra handlowe, sieciowe bary i kawiarnie
- podwórka i tereny grodzonych osiedli
- placówki kulturalne i edukacyjne, takie jak młodzieżowe domy kultury
- obiekty sportowe, otwarte tylko w określonych godzinach (np. Orliki, Syrenki)

PRZESTRZEŃ PUBLICZNA DLA MŁODZIEŻY

W odniesieniu do przyjętej na wstępie szerokiej definicji przestrzeni publicznej, przedmiotem dyskusji ekspertów w trakcie panelu oraz przedmiotem wniosków i rekomendacji zawartych w tym raporcie była określona umownie „przestrzeń młodzieżowa”, rozumiana jako:

- **przestrzeń oficjalna**- powstała z myślą o młodzieży jako głównej grupie użytkowników, oraz
- **przestrzeń nieoficjalna**- często odwiedzana i użytkowana przez młodzież, mimo iż nie była ona przewidziana jako jedna z głównych docelowych grup użytkowników, tzn. nabywająca charakteru „przestrzeni młodzieżowej” poprzez fakt rzeczywistego (niezamierzonego) wykorzystywania przez młodzież.

W ramach obu powyższych typów przestrzeni młodzieżowej wyróżnić można rozmaite kategorie przestrzeni i miejsc, w których młodzi ludzie realizują różne potrzeby i podejmują różne typy aktywności, w tym:

- **aktywność ruchową**, w tym sportową,
- **działalność kulturalną**, w tym uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych (spektakle, pokazy filmowe, koncerty itp.), ale także udział w różnego typu zajęciach o charakterze kulturalno-artystycznym, np. grupach warsztatowych,
- **relaks i odpoczynek** (w tym tzw. nicnierobienie),
- **spotkania towarzyskie** w gronie rówieśniczym.

Warto przypomnieć, że pod takim rozumieniem przestrzeni kryje się zarówno przestrzeń, w której młodzież przebywa z własnego wyboru, decydując się na spędzenie tam czasu wolnego, jak i przestrzeń, w której pojawia się w związku z „obowiązkowymi” czynnościami, głównie o charakterze edukacyjnym (wszelkie placówki oświatowe i ich bezpośrednie okolice, np. szkolne boiska).

Młodzieżowa przestrzeń publiczna, zarówno oficjalna jak i nieoficjalna, może mieć **charakter lokalny** (np. podwórka, osiedlowe skwery, ale także dzielnicowe obiekty sportowe) i być użytkowana przede wszystkim przez młodzież związaną z najbliższą okolicą, np. poprzez zamieszkanie lub naukę w okolicznych placówkach oświatowych, lub **ogólnomiejski** – przyciąga wówczas młodych ludzi z różnych obszarów miasta. Ten drugi przypadek dotyczy przede wszystkim przestrzeni o unikalnych funkcjach i właściwościach (m.in. parki z bogatym zapleczem rekreacyjno-sportowym, np. Agrykola, duże centra handlowe – zlokalizowane w wybranych dzielnicach). W nakreślonym dość szeroko przedziale wiekowym, przyjętym przez CKS m.st. Warszawy na potrzeby dyskusji nt. polityki młodzieżowej miasta, można zauważyć potencjał różnic w użytkowaniu i przywiązaniu do przestrzeni strictly lokalnych i ogólnomiejskich, w znacznej mierze związany ze zróżnicowaną mobilnością młodszych i starszych grup młodzieży. O ile starsza młodzież, poruszająca się w miarę swobodnie i często po Warszawie, przebywa więcej i częściej w przestrzeniach znajdujących się poza bezpośrednim sąsiedztwem miejsca zamieszkania, tzw. młodsza młodzież (przede wszystkim gimnazjalna) jest bardziej związana z przestrzenią lokalną – bywa, że nawet nie dzielnicy, ale osiedla, najbliższego sąsiedztwa, np. konkretnego wycinka ulicy (dowodów na istnienie takich identyfikacji dostarczają m.in. indywidualne mapy Woli, sporządzone przez tamtejszą młodzież w ramach badania *Wolastory*)².

W tym miejscu warto zaznaczyć, że różne typy tak rozumianych przestrzeni młodzieżowych charakteryzują się odmiennym statusem prawnym i podlegają kompetencjom różnych jednostek w strukturach miejskich: część strukturom centralnym, część dzielnicom, część w ogóle nie podlega Miastu, lecz np. spółdzielniom mieszkaniowym.

WARSZAWSKA PRZESTRZEŃ PUBLICZNA DLA MŁODZIEŻY

Omawiane poniżej przykłady przestrzeni młodzieżowych pochodzą od uczestników panelu eksperckiego, który odbył się 23 kwietnia 2012r. z inicjatywy CKS m.st. Warszawy.

PRZESTRZEŃ OFICJALNA

Termin ten obejmuje przestrzenie/miejsca projektowane i udostępniane z myślą o młodzieży jako głównej lub jednej z głównych grup użytkowników, niejako „dedykowane” właśnie ludziom młodym.

²*Wolastory. Badanie problemów społecznych dotyczących młodzieży mieszkającej i uczącej się na warszawskiej Woli*, zrealizowane przez zespół Pracowni Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” w 2010r. na zlecenie Wydziału Spraw Społecznych i Zdrowia Urzędu Dzielnicy Wola m.st. Warszawy. Więcej informacji o projekcie: <http://stocznia.org.pl/www/dzialania-zakonczone/wolastory>.

Cechami charakterystycznymi większości oficjalnych przestrzeni młodzieżowych są:

- **z góry określony cel użytkowania/funkcje realizowane przez użytkowników w danej przestrzeni,**
- **określone zasady funkcjonowania** (m.in. godziny otwarcia, reguły korzystania – np. obowiązek rezerwacji boisk),
- istnienie **instytucjonalnego gospodarza przestrzeni** (np. wyznaczony opiekun Orlika).

Eksperti biorący udział w panelu wskazali następujące przykłady oficjalnych przestrzeni młodzieżowych na terenie Warszawy:

- szkoły i ich okolice
- oświatowe placówki pozaszkolne (świetlice, ogniska, biblioteki)
- podwórka
- obiekty sportowe, np. Orliki, Syrenki
- ogródki jordanowskie i place zabaw
- parki, np. Agrykola
- instytucje kultury (domy kultury, kina, teatry)

Ogólnodostępne obiekty sportowe w Warszawie cieszą się uznaniem młodzieży (zwłaszcza te nowe lub niedawno odnowione). Ludziom młodym odpowiadają zwłaszcza te, które działają w otwartej formule, a nie bywają „zawłaszczane” np. przez lokalne kluby sportowe i dają dostęp do różnych form aktywności na świeżym powietrzu dzięki różnym typom boisk (np. także do siatkówki i koszykówki, a nie wyłącznie piłki nożnej). Brak jest natomiast w mieście przestrzeni, które pozwalałyby młodzieży uprawiać tzw. sporty miejskie, czyli przede wszystkim jazdę na deskorolce czy rolkach – nie w rozumieniu ścieżek, ale miejsc, w których np. można trenować ewolucje i skoki na rolkach i deskorolce; takie funkcje młodzież realizuje często w przestrzeniach zaadaptowanych na nieoficjalne miejsca skateboardingowe, m.in. w okolicach skwerów przy pomnikach otoczonych gładką nawierzchnią, jak np. pomnik Mikołaja Kopernika czy Wincentego Witosa.

Młodzież ceni miejsca spotkań na świeżym powietrzu, zwłaszcza te, w których pozostawiona jest jej swoboda decyzji co do charakteru podejmowanych działań. Jako pozytywny przykład takich przestrzeni eksperci podawali sieć ogródków jordanowskich, na terenie których dodatkowo możliwe (ale nie konieczne!) jest skorzystanie ze wsparcia animatora. Popularnym miejscem nieformalnych spotkań młodzieży bywają boiska przyszkolne – w tym obszarze wiele zależy jednak od lokalnych uwarunkowań: przy niektórych szkołach przestrzenie te są ogólnodostępne w godzinach pozalekcyjnych i okoliczna młodzież (także niechodząca do danej szkoły) po prostu tam przesiaduje, w innych przypadkach – dostęp do nich jest ograniczony do uczniów danej szkoły i godzin lekcyjnych, co w praktyce oznacza ograniczenie wykorzystania tej przestrzeni do lekcji WF.

W kontekście szerokiego dostępu młodzieży do aktywności kulturalnych, szczególnie ważną rolę pełnią Młodzieżowe Domy Kultury oraz dzielnicowe ośrodki kultury. Największym powodzeniem wśród młodzieży cieszą się te placówki, które kierują do nich możliwie szeroką ofertę zajęć, modyfikowaną sezonowo pod kątem faktycznego zainteresowania ze strony młodych ludzi uczestnictwem w zajęciach określonego typu. Jako pozytywne przykłady tak działających instytucji wymieniono m.in. Dom Kultury Praga oraz Ośrodek Działań Artystycznych dla Dzieci i Młodzieży „Dorożkarnia”. Jak jednak zauważali eksperci i jak sugerują wyniki badań prowadzonych na Woli, oferta instytucji kultury i oświatowych placówek edukacyjnych jest w większym stopniu skierowana do tzw. młodszej młodzieży. Ludzie młodzi w wieku ponadgimnazjalnym, częściej poszukujący większej autonomii i poczucia niezależności, mniej chętnie korzystają z przestrzeni narzucającej im formy spędzania czasu, a chętniej poszukują miejsc, które są otwarte, ale nie posiadają zinstytucjonalizowanego gospodarza.

Widocznym brakiem w zakresie przestrzeni dedykowanych młodzieży jest niedobór miejsc w stylu tzw. *youth center* jakie funkcjonują np. w Wielkiej Brytanii³ – centrów/klubów młodzieżowych, młodzieżowych klubokawiarni, w których młodzież mogłaby się spotykać po szkole, by *po prostu posiedzieć razem, obejrzeć jakiś film, powygłupiać się*⁴.

PRZESTRZEŃ NIEOFICJALNA

Termin ten obejmuje przestrzenie, w których młodzież często przebywa i z których korzysta, realizując rozmaite potrzeby związane z funkcjonowaniem w przestrzeni publicznej, mimo iż nie były one pomyślane jako miejsca dedykowane ludziom młodym, a bywa wręcz, że są uważane za przestrzenie, w których młodzież nie powinna przebywać, m.in. ze względów bezpieczeństwa. Użytkowanie takich przestrzeni wiąże się często z faktem, iż nie wszystkich młodych ludzi satysfakcjonuje spędzanie wolnego czasu tam, gdzie wolny czas ma formę zagospodarowaną, narzucony jest nie tylko zbiór reguł danej instytucji, ale przede wszystkim rodzaj aktywności, czyli np. w bibliotece czy domu kultury.

Cechami charakterystycznymi większości nieoficjalnych przestrzeni młodzieżowych są:

- **brak** (realny lub pozorny) **instytucjonalnego gospodarza przestrzeni**: część z tych miejsc ma charakter „nieużytków”, bywa wyizolowana z regularnie uczęszczanej tkanki miejskiej, nieodwiedzana przez dorosłych mieszkańców miasta (np. torowiska, pustostany, dachy domów),

³ Przykładami takich ośrodków są m.in. Granton Youth Centre <http://www.grantonyouth.com/>, Citadel Youth Centre <http://www.citadelyouthcentre.org.uk/>, Chalfont St. Peter Youth Centre w Chelfot St. Peter <http://www.cspyouthcentre.org.uk/welcome.htm>.

⁴ K.J. Olesińska, B. Stodulski, *Raport z badania Wolostory*, Dzielnica Wola m.st. Warszawy: Warszawa, 2010, s. 75.

- **brak z góry narzuconych zasad funkcjonowania** (np. są dostępne przez całą dobę, nie wymagają rezerwacji) i **celów możliwych do realizowania na ich obszarze** **pozwalają na swobodną realizację funkcji niezamierzonych przez osoby projektujące i zarządzające** daną przestrzenią (np. centra handlowe, w których młodzież po prostu spędza czas, nie robiąc zakupów),
- **odseparowanie ludzi młodych od osób dorosłych**, a co za tym idzie brak poczucia „bycia pod nadzorem”, poczucie względnej autonomii i – przynajmniej chwilowej, na czas przebywania tamże – własności tych przestrzeni.

W szczególnych przypadkach poczucie autonomii jakiej dostarczają takie przestrzenie jest konfrontowane z obniżonym poczuciem bezpieczeństwa, z jakim wiąże się korzystanie z nich – np. w przypadku miejsc, w których przebywają także osoby postrzegane jako tzw. osoby z marginesu, m.in. nadużywające alkoholu, agresywne, ale także np. bezdomni.

Eksperti biorący udział w panelu wskazali następujące przykłady nieoficjalnych przestrzeni młodzieżowych na terenie Warszawy:

- place publiczne, skwery (w tym okolice pomników – wykorzystywane często jako miejsca do uprawiania sportów miejskich, m.in. jazdy na rolkach i deskorolce jak np. okolice pomnika Kopernika przy ul. Krakowskie Przedmieście czy pomnika Witosa przy Pl. Trzech Krzyży)
- centra handlowe, fast foody
- ulice
- kluby, kawiarnie, np. Dolina Muminków, 5-10-15⁵
- ścieżki rowerowe, ścieżki biegowe
- dachy domów
- przestrzenie w okolicach mostów, np. „podziemia” Mostu Poniatowskiego
- środki transportu publicznego

W sytuacji braku atrakcyjnych, ogólnodostępnych miejsc spotkań dla młodzieży w przestrzeni publicznej, korzysta ona często z zastanej infrastruktury pomyślanej raczej dla młodszych (dziecięcych) grup wiekowych, np. zajmując urządzenia na osiedlowych placach zabaw, z miejsc niezajmowanych regularnie przez inne grupy użytkowników, np. bramy, zaciemnione alejki w parkach

Specyficzną alternatywę dla powyższych przestrzeni stanowi przestrzeń komercyjna, w tym zwłaszcza centra handlowe i fast foody – miejsca czyste, anonimowe, bezpieczne, nienarzucające rodzaju aktywności, gdzie każdy czuje się akceptowanym gościem,

⁵ Kamienica artystyczna 5-10-15 zakończyła działalność na jesieni 2010r., ale została przywołana przez uczestników panelu jako ciekawy przykład żywego, atrakcyjnego dla młodzieży miejsca, w szczególności sposób osadzonego w tkance miejskiej (siedzibą była stara, opuszczona kamienica w centrum miasta, tuż przy Pl. Trzech Krzyży, której 4 piętra i podwórko zostały zaadaptowane na galerie, pracownie artystyczne i klub, gdzie odbywały się koncerty, wystawy, happeningi i inne działania kulturalne, otwarte na publiczność w różnym wieku, w tym zwłaszcza na osoby młode (niekoniecznie pełnoletnie).

a także zaspokajające podstawową potrzebę schronienia, zwłaszcza zimą i w czasie złej pogody. Projektanci tych przestrzeni uwzględnili funkcję „odpoczynku” – łatwo dostępne są tam ławeczki i inne miejsca, gdzie można usiąść.

Wyniki badania *Wolastory* wskazują, że w kategorii młodzieżowych przestrzeni nieoficjalnych należy uwzględnić również takie miejsca, jak torowiska, bramy, dachy domów, a więc przestrzenie użytkowane przez młodzież w wielu przypadkach „z konieczności” – wywołujących poczucie obniżonego bezpieczeństwa, ale gwarantujące swobodę i cenioną przez młodych izolację od dorosłych. Tego typu przestrzenie funkcjonują przede wszystkim jako substytuty otwartych przestrzeni dla nieformalnych spotkań młodych ludzi, bez ściśle określonego celu, których w Warszawie brakuje. Korzystanie z takich miejsc sprawia często, że nawet zwykłe spotkanie ze znajomymi nabiera znamion konfliktu z prawem lub jest po prostu niebezpieczne.

WNIOSKI Z PANELU

POTRZEBY MŁODZIEŻY DOTYCZĄCE PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

Analiza typów przestrzeni, w których obecnie koncentruje się aktywność młodzieży warszawskiej w tzw. wolnym czasie wraz z wiedzą ekspercką na temat typów miejsc, których w stolicy nie ma lub jest ich zdecydowanie – jak na zgłaszane w trakcie debat, konsultacji czy różnego rodzaju warsztatów – zbyt mało, pozwala na stworzenie **ogólnego przeglądu potrzeb i oczekiwań młodej grupy użytkowników miasta wobec przestrzeni publicznej.**

Pośród kluczowych potrzeb młodzieży wobec przestrzeni publicznej należy wymienić:

- potrzebę przebywania w przestrzeni miasta
 - w otoczeniu zapewniającym **bezpieczeństwo**
 - w **przyjaznym i estetycznym** miejscu
 - **w sposób swobodny**, bez z góry narzuconej formy aktywności
 - bez (jawnej, bezpośredniej) kontroli dorosłych
- potrzebę **spotkań w grupie rówieśniczej**
 - dostępu do atrakcyjnego miejsca rekreacji w celu spotykania się ze znajomymi, organizowania grilla, zawodów sportowych, pikników
 - odwiedzania miejsca sprzyjającego integracji z innymi,
 - zawierania znajomości, doświadczania odczucia „bycia wśród ludzi”
- potrzebę **aktywnego spędzania czasu oraz relaksu i odpoczynku na świeżym powietrzu**
 - potrzebę spędzania czasu w przestrzeni miejskiej, która pozwala respektować normy społeczne i nie prowokuje do łamania norm prawnych
 - trenowania sportów miejskich, takich jak skateboarding, streetball, rolki, bmx (odpowiednie sprzęty, przestrzeń np. przeszkody skateboardowe, tor rolkowy, mata do tańca)
 - sezonowego korzystania z dobrych warunków pogodowych i wykonywania ćwiczeń na świeżym powietrzu
- potrzebę **korzystania z miejskiej oferty rozrywkowo-kulturalnej** (alternatywnej dla festynów)
 - dostępu do atrakcyjnych i różnorodnych form rozrywki dostosowanych do stylu życia młodzieży

Szeroko dyskutowana była w gronie ekspertów kwestia dostępu młodzieży do miejsc i przestrzeni pozwalających realizować aktywności sportowe. Poza wymienionymi wyżej potrzebami związanymi z dostępem do odpowiedniej infrastruktury (otwartym bez względu na stopień profesjonalizacji sportowej,

nieodpłatnym, w możliwie szerokich godzinach), można wymienić także takie specyficzne potrzeby związane z tą sferą aktywności⁶, jak:

- chęć „podpatrywania” innych sportowców
- poszukiwanie okazji do pokazywania, chwalenia się własnymi osiągnięciami
- chęć ćwiczenia w grupie
- dążenie do czerpania satysfakcji z rywalizacji sportowej
- potrzeba ćwiczenia pod okiem trenera, brania udziału w zorganizowanych zajęciach

Z kolei dyskusja nad różnego rodzaju placówkami publicznymi adresowanymi do młodzieży przyniosła dodatkowe wnioski odnośnie takich potrzeb, jak⁷:

- potrzeba regularnej partycypacji, stałego konsultowania oferty placówek edukacyjno-kulturalnych w celu dostosowywania ich do stylu życia współczesnej młodzieży
- potrzeba dostępu do miejsc nienarzucających rodzaju aktywności. Neutralnych, dających swobodę rozwijania pasji, ale i „nicnierobienia”

Obok oczekiwań i potrzeb dotyczących cech przestrzeni o charakterze funkcjonalnym (np. dostępność, nieodpłatność, dostęp do różnych form aktywności, sprzyjanie integracji), **nie mniej ważne są te, powiązane z emocjonalnym odbiorem różnego typu miejsc**. Wyniki szeregu badań (np. cytowanych w *Społecznej mapie Warszawy* pod redakcją Janusza Grzelaka i Tomasza Zaryckiego, badań prowadzonych przez Krzysztofa Krejtzę w ramach finansowanego ze środków miasta projektu *Warszawiacy o sobie i o swoim mieście*⁸ badań *Wolastory* przeprowadzonych przez Pracownię Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” wśród młodzieży mieszkającej i uczącej się na warszawskiej Woli), warsztatów z udziałem młodzieży (np. kreatywnych warsztatów konsultacyjnych w ramach inicjatywy Skweru Sportów Miejskich) czy wreszcie różnego rodzaju dyskusji i paneli pokazują jak istotna – poza formą i funkcjonalnością, jest **wartość estetyczna danej przestrzeni**.

- Pierwsze z wymienionych wyżej badań (przeprowadzone na starszej niż tu omawiana próbie warszawiaków w wieku 20-50 lat) pokazują, że **ocena miasta koncentruje się wokół elementów związanych z jego wyglądem**. Zgodnie z deklaracjami z cytowanego badania, na odczuwaną jakość życia w mieście wpływa w większym stopniu wygląd ulic, budynków, małej architektury miejskiej niż na przykład subiektywnie odczuwane bezpieczeństwo. Nawiasem mówiąc, wy tłumaczeniem większej istotności ogólnie pojętej „estetyki miasta” dla

⁶ Lista bazuje na oczekiwaniach zgłaszanych m.in. przez grupy młodych sportowców oraz rodziców młodszych dzieci podczas konsultacji projektu Skweru Sportów Miejskich, por. raport dostępny na stronie: http://www.skwer.eu/pliki/Raport_Skwer_dla_Bemowa.pdf

⁷ Podsumowanie tej części dyskusji uzupełnione o wnioski pochodzące z badania młodzieży na warszawskiej Woli *Wolastory*.

⁸ T. Klonowicz, K. Krejtz, *Warszawiaków powody do szczęścia*, w: *Społeczna Mapa Warszawy*, red. Grzelak J., Zarycki T., Wydawnictwo Scholar: Warszawa, 2004.

poczucia zadowolenia z życia w nim, może tłumaczyć fakt, że owa estetyka przekłada się na szereg ludzkich odczuć i nastrojów. Psychologowie środowiskowi systematycznie dowodzą, że nie tylko samopoczucie, ale i zachowania zewnętrzne czy specyficzne reakcje psychiczne mają związek z fizyczną strukturą otoczenia⁹.

- Badania w projekcie *Wolastory* przyniosły wniosek o dostrzeganiu przez młodzież kontrastów architektonicznych i estetycznych w dzielnicy oraz **o preferowaniu m.in. takich miejsc, których cechy wizualne współgrają z nowoczesnym, dynamicznym wizerunkiem miasta** (przestrzenie handlowe, bary i kawiarnie sieciowe). Przy czym warto zauważyć, że równie popularne były wśród badanej wówczas młodzieży miejsca z „przeciwego bieguna” wizualnego – opuszczone, zaniedbane, zlokalizowane na uboczu. O atrakcyjności tych miejsc nie decydowała jednak specyficzna estetyka, ale ich „bezpieczeństwo”, możliwość korzystania z przestrzeni w sposób dowolny, nie pozostający pod kontrolą dorosłych.

- W trakcie warsztatów z udziałem młodzieży prowadzonych w ramach konsultacji idei Skweru Sportów Miejskich w dzielnicy Bemowo bardzo **silnie zaznaczyły się oczekiwania związane z formą wizualną, którą przyjąć miałyby projektowany Skwer**. Jak czytamy w raporcie z warsztatów¹⁰:

Niezwykle ważnym zadaniem, które – zgodnie z deklaracjami jego przyszłych użytkowników – stoi przed Skwerem byłoby pełnienie funkcji reprezentatywnej, podnoszenie prestiżu lokalnego sąsiedztwa, nadawanie nowoczesnego charakteru dzielnicy, stanowienie wizytówki, powodu do dumy dla mieszkańców. Tego rodzaju postulaty można spełnić poprzez:

- [...] dbanie o szczególnie wysoką wartość estetyczną propozycji projektowych
- zaproponowanie wyróżnialnych elementów projektu architektonicznego (oryginalne meble miejskie, oświetlenie, nawierzchnie, nowe rozwiązania przestrzenne, niestandardowe materiały)
- szerokie zastosowanie nowoczesnych technologii
- wprowadzenie unikalnych, rozpoznawalnych elementów identyfikacji wizualnej, które pozwolą kreować markę miejsca (system informacji przestrzennej, ikony, kod kolorystyczny), a wraz z nią kształtować pozytywny wizerunek dzielnicy

CECHY PRZESTRZENI PUBLICZNYCH ODPOWIADAJĄCYCH POTRZEBOM MŁODZIEŻY

⁹ P.G. Zimbardo, Psychologia środowiskowa, w: *Psychologia i życie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1999

¹⁰ K.Dziarmakowska, M.Morawiak, *Skwer Sportów Miejskich na Bemowie. Raport z konsultacji społecznych*, Warszawa 2011, http://www.skwer.eu/pliki/Raport_Skwer_dla_Bemowa.pdf

Lista potrzeb młodzieży została w trakcie dyskusji eksperckiej przełożona na język **cech przestrzeni, które odpowiadałyby zidentyfikowanym oczekiwaniom:**

- miejsca **otwarte, dostępne, przyjazne**
- miejsca **bezpieczne, dostarczające podstawowego komfortu** (oświetlone, czyste, gdzie można usiąść, zadaszone, ciepłe)
- **oferujące swobodę zachowania, dające możliwość robienia tego, co się chce** (w ramach norm społecznych i prawnych, bez wchodzenia w kolizje z innymi grupami użytkowników)
- miejsca **bez narzucanego z góry programu**, sztywnej oferty, „ramówki”
- miejsca **bez (widocznej) kontroli dorosłych**
- miejsca, które **młodzież może sama kształtować**, dostosowywać do zmieniających się potrzeb, pomysłów, sytuacji – według zasad ustalonych i respektowanych przez młodzież
- miejsca, które jest **powodem do dumy**, przynosi chęć identyfikowania się, pozwala czuć się u siebie i realizować potrzebę przynależności
- miejsca **ułatwiające kontakty towarzyskie**
- miejsca **pozwalające realizować różnorodne pasje**, zainteresowania - multidyscyplinarne
- miejsca pozwalające na **kontakty międzygeneracyjne** (ale nie zakładające wzajemnej ingerencji)
- miejsca **atrakcyjne wizualnie**, estetyczne
- miejsca pozwalające na korzystanie z **nowych technologii**
- miejsca, w którym możliwe jest **dyskretne/ tymczasowe wsparcie ze strony animatorów**

Powyższa lista oczywiście nie wyczerpuje wszystkich własności przestrzeni, które czyniłyby przestrzeń atrakcyjną w oczach młodzieży. Co więcej, stworzenie jednego miejsca, które odpowiadałoby równocześnie wszystkim powyższym postulatom wydaje się niemożliwe. Jak łatwo zauważyć, niektóre z powyższych cech mają charakter wykluczający się (np. bezfunkcyjność vs. animacja). Celem uczestników dyskusji nie było jednak sformułowanie recepty na „idealną młodzieżową przestrzeń”, ale wylistowanie wytycznych, które – uwzględniając specyfikę danego miejsca, jego funkcji i adresatów – sprzyjałyby lubieniu danego miejsca przez młodzież. Uwzględnianie powyższych cech w projektowaniu czy rewitalizowaniu przestrzeni publicznych miasta stworzy szansę na uczynienie Warszawy miejscem bardziej przyjaznym i atrakcyjnym dla jej młodych mieszkańców. Cenne i szczególnie wartościowe ze względu na moc budowania lokalnego kapitału społecznego byłoby także włączanie samej młodzieży w proces projektowy czy konsultacyjny. Partycypacyjne projektowanie miejsc i usług daje bezpośredni wgląd w specyficzne potrzeby przyszłych użytkowników i pozwala realnie na nie odpowiadać.

REKOMENDACJE

ROLA MIASTA I MIEJSKICH INSTYTUCJI W TWORZENIU PRZESTRZENI PUBLICZNEJ DLA MŁODZIEŻY

Jak wskazywali uczestnicy panelu, kluczową kwestią przy tworzeniu przestrzeni publicznych dla młodzieży powinno być **zadbanie o to, by sama młodzież mogła poczuć się współgospodarzem takich miejsc, a w miarę możliwości także ich współtwórcą**. Wytworzeniu takiego poczucia może pomóc angażowanie młodych ludzi w planowanie przestrzeni im dedykowanych, stwarzanie im szansy współdecydowania o otoczeniu, w którym będą funkcjonować, np. w formie konsultacji, zbierania pomysłów na konkretne rozwiązania przestrzenne. Jak sugerują autorzy raportu z badania *Wolastory*, tworząc przestrzenie skłaniające młodzież do identyfikacji, „mamy realną szansę wpłynąć na młodzież, zapewnić (...) jej przychylność i przywiązanie, które przekładałoby się na ograniczenie liczby negatywnych zachowań w przestrzeni (np. aktów wandalizmu), wzrost poczucia bezpieczeństwa, zaangażowania w życie swojej społeczności”¹¹.

Kluczową rolę w tworzeniu lepszej przestrzeni publicznej dla młodzieży ma do odegrania **Miasto**. Wśród najważniejszych **zadań i postulatów** pod jego adresem, uczestnicy panelu eksperckiego wymienili:

- **zmapowanie, jasne określenie i przedstawienie procedur regulujących podejmowanie różnego typu działań w przestrzeni publicznej**, a także podjęcie **działań na rzecz uproszczenia tych procedur**, zwłaszcza w zakresie korzystania z trawników i parków
- **podjęcie działań na rzecz docierania do młodzieży z informacjami o zasadach i procedurach związanych z wykorzystaniem przestrzeni** (lepsza polityka informacyjna i PR do młodzieży)
- **systemowe podejście do ogłaszania, prezentowania i konsultowania planu rozwoju oraz planów zagospodarowania przestrzeni** (wykształcenie stałego mechanizmu przyjaznego dla mieszkańców)
- **wypracowanie miejskich procedur włączania młodzieży w decyzje nt. przestrzeni**
- **edukacja i włączanie młodzieży (także szkolnej) w konsultowanie planów wykorzystania przestrzeni**, np. miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz projektowanie obiektów użyteczności publicznej (np. poprzez konkursy)
- **zgromadzenie wiedzy z dotychczasowych działań i konsultacji w obszarze przestrzeni**
- **wskazanie osób i wydziałów odpowiedzialnych za działania na rzecz przestrzeni i młodzieży**

¹¹ K.J. Olesińska, B. Stodulski, *ibid.*, s. 80.

- **wyznaczenie osoby monitorującej inicjatywy skierowane do młodzieży i zorientowane na przestrzeń publiczną,**
- **opracowanie i wdrożenie – na początek – jednej dużej akcji umożliwiającej podejmowanie działań ułatwiających młodzieży swobodne korzystanie z przestrzeni publicznej w czasie wolnym,** np. ogólnomiejska akcja zachęcająca do korzystania z leżaków na miejskich skwerach i w parkach (w tym dobrze przygotowana akcja promocyjna),
- **zastanowienie się nad możliwościami wykorzystania na potrzeby młodzieży przestrzeni szkół i okolicy poza godzinami lekcyjnymi – model szkoły jako ośrodka aktywności lokalnej** (zaangażowanie Biura Edukacji),
- **obmyślenie modelu miejskiej polityki lokalowej, która uwzględniałaby udostępnianie pomieszczeń na działalność młodzieżową,**
- **przygotowanie indeksu/mapy miejsc w Warszawie, w których można realizować projekty młodzieżowe w przestrzeni publicznej,**
- **tworzenie atrakcyjnych miejsc z udziałem młodzieży na zasadzie partnerstwa publiczno-prywatnego,**
- **organizowanie wymiany doświadczeń i dobrych praktyk między dzielnicami w zakresie inicjatyw młodzieżowych w przestrzeni.**

INSPIRACJE

- **Projektowanie przestrzeni z udziałem młodzieży, gmina Haninge (Szwecja)**

W latach 2008-2010 podstokholmska gmina Haninge zrealizowała **innowacyjny projekt partycypacyjny, w ramach którego dzieci i młodzież zostały zaangażowane w procesy planowania przestrzeni w swojej okolicy.** Około 60 uczniów w wieku 12-16 lat ze szkół położonych na terenie objętym ogólnym planem zagospodarowania przestrzennego wzięło udział w serii spotkań poświęconych planowaniu przestrzeni i udziałowi mieszkańców w podejmowaniu decyzji w tym zakresie, oraz w warsztatach kreatywnych na których pracowali nad własnymi pomysłami związanymi z zagospodarowaniem szkolnego podwórza oraz zmian w przestrzeni obejmującej ich drogi do szkoły.

<http://partycypacjaobywatelska.pl/images/stories/haninge.pdf>

- **Projekt odNOWA - rewitalizacja podwórek prawobrzeżnej Warszawy, Stowarzyszenie Odblokuj**

Celem projektu realizowanego wspólnie przez Grupę Pedagogiki i Animacji Społecznej oraz Stowarzyszenie „Odblokuj” było wypracowanie wspólnie z mieszkańcami rozwiązań przestrzennych dla trzech podwórek w warszawskich dzielnicach Praga Północ i Targówek. Podjęte działania miały służyć **uzyskaniu przyjaznej przestrzeni dla mieszkańców i użytkowników, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb dzieci i młodzieży.**

<http://www.odblokuj.org/odNOWA/odNOWA.htm>

http://partycypacjaobywatelska.pl/images/stories/odNOWA_opis_projektu.pdf

- **Projekt „SIEMACHA w galeriach”, Stowarzyszenie SIEMACHA**

Projekt tworzenia placówek edukacyjno-wychowawczych zlokalizowanych bezpośrednio w kontekście galerii handlowych. Pierwszą tego typu placówkę w Polsce otwarto w 2010r. przy Gemini Jasna Park w Tarnowie, drugą w kwietniu 2011r. w centrum handlowo-rozrywkowym Bonarka City Center w Krakowie, a trzecią w lutym 2012r. w Millenium Hall w Rzeszowie. Wszystkie te placówki kierują ofertę warsztatową dla młodzieży, a także **stanowią otwartą przestrzeń do spotkań, a także uzyskania wsparcia psychologicznego.** W ten sposób wykorzystano już istniejący wśród młodzieży „popyt” na przestrzeń komercyjną i zaproponowano alternatywną, bardziej wartościową pod względem potencjału społecznego, ofertę spędzania czasu wolnego.

<http://www.dziennikpolski24.pl/pl/aktualnosci/malopolska/1083269-misja-siemac>

<http://www.rzeszow4u.pl/aktualnosci/podworko-w-galerii-handlowej-to-mozliwe.html>

● Inicjatywa Skwer Sportów Miejskich

Inicjatywa spontanicznie powstałej grupy aktywistów, architektów i pasjonatów sportów miejskich, której celem jest **stworzenie modelu projektowania, budowy i animacji przestrzeni aktywności dla wszystkich pokoleń** mieszkańców Polski. Przedsięwzięcia wokół Skwerów prowadzą do angażowania mieszkańców w projektowanie przestrzeni sprzyjającej sportom miejskim i swobodnej rekreacji dla wszystkich pokoleń. Wyróżnikiem inicjatywy Skwerów jest **założenie tworzenia unikalnej, przyjaznej i nowoczesnej architektury powstającej w wyniku konsultacji z przyszłymi użytkownikami i lokalną społecznością.**

Pierwszy Skwer Sportów Miejskich powstaje w warszawskiej dzielnicy Bemowo, kolejny (tzw. Stadion Siedmiolecia) ma szansę powstać w ścisłym centrum, na ulicy Zielnej. Nad projektem – skonsultowanym z grupami użytkowników, będącym elementem dyskusji w trakcie festiwalu WWB3, Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie – toczą się kolejne ustalenia w biurach Miasta i Dzielnicy Śródmieście. Elementy Skweru zostaną prawdopodobnie wprowadzone m.in. do projektów realizowanych na Bulwarach Wiślanych.

<http://www.skwer.eu/strony/o-co-chodzi>

DODATKOWE ŹRÓDŁA WIEDZY

- J. Beunderman, C. Hannon, P. Bradwell, *Seen and Heard. Reclaiming the public realm with children and young people*, DEMOS, 2007,
http://www.demos.co.uk/files/070928_DEMOS_S&H_Pamphlet.pdf
- *Involving young people in the design and care of urban spaces*, CABA Space and CABA Education, 2004,
<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110118095356/http://www.cabe.org.uk/files/what-would-you-do-with-this-space.pdf>
- *Space Invaders? Young People and Public Space Forum Report*, Youth Affairs Council of Victoria, Australia, 2005,
<http://www.youthlaw.asn.au/upload/spaceinvaders.pdf>
- *Urban Design GUIDELINES with young people in mind*, Department of Urban Affairs and Planning, New South Wales, Australia, 1999,
<http://www.planning.nsw.gov.au/LinkClick.aspx?fileticket=MJKJRtoUz0E%3D&tabid=69&language=en-US>

Kod pola został zmieniony

Kod pola został zmieniony

Kod pola został zmieniony

Kod pola został zmieniony

AUTORKI

Kaja Dziarmakowska

Psycholog środowiskowy, badacz społeczny. Pracuje w Pracowni Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”.

Kontakt: kdziarmakowska@stocznia.org.pl

Ewa Stokłuska

Socjolog. Pracuje w Pracowni Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” przy projekcie Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej.

Kontakt: ewa.stokluska@gmail.com